

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-489-4-19>

OPEN DATA IN UKRAINE: HOW THE CONCEPT OF OPEN DATA TRANSFORMS MODERN DOMESTIC JOURNALISM

OPEN DATA В УКРАЇНІ: ЯК КОНЦЕПЦІЯ ВІДКРИТИХ ДАНИХ ТРАНСФОРМУЄ СУЧАСНУ ВІТЧИЗНЯНУ ЖУРНАЛІСТИКУ

Ohanezova A. S.

*2nd year master's student at the Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I.I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine*

Оганезова А. С.

*студентка II курсу магістратури факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Сучасна українська журналістика стикається з багатьма викликами, які, насамперед, викликані повномасштабним вторгненням росії на територію України. Зокрема як реакція на масштабне розгортання воєнних дій журналісти були вимушені шукати шляхи трансформування традиційних журналістських інструментів як спосіб ретрансляції суспільно важливої інформації, оскільки посилились питання журналістських етики та стандартів, а також з'явилась необхідність слідування правилам збереження інформаційної національної безпеки.

Сьогодні однією з особливостей вітчизняної журналістики є документування військових та воєнних злочинів. Це питання набуло характеру ще з початку подій на Сході України в 2014 році, однак яскраво загострилось саме з лютого 2022 року. Тож концепція відкритих даних дедалі більше набуває не тільки популярності, а й необхідності в Україні.

Таким чином актуальність роботи зумовлена викликами часу, відповідно до яких українська журналістика у її найширшому розумінні та журналісти як канали комунікації із масовою аудиторією потребують сучасних вмінь користування відкритими ресурсами. Крім того, в інформаційному просторі України відчувається помітна недостатність дослідження проблеми концепцій Open Data, що у свою чергу, особливо в часи війни, на наше переконання, несе ряд серйозних загроз українському та загалом світовому суспільству, зокрема: 1) розповсюдження ворожих ПСГО; 2) збільшення кількості випадків мізінформації та/або дезінформації; 3) зниження рівня медіаграмотності населення у зв'язку з величезним потоком інформації із різних, зокрема неякісних, інформаційних каналів; 4) відсутність

можливостей для повноцінних розслідувань воєнних та військових злочинів кремлівського режиму тощо.

Метою дослідження є проаналізувати те, як явище концепції відкритих даних використовується в українському медіапросторі. А також який стан медіаосвіти майбутніх медійників у рамках досліджуваної тематики.

Відзначимо, що у вітчизняній практиці до даної проблеми звертались такі автори, як Юрій Бідзіля [1], Денис Кравець [1], Андрій Газін [2], Ірина Сидун [6], Данило Кубай [2], Андрій Горбаль [2] та інші. Водночас проблематику концепції відкритих даних в Україні не можна вважати достатньо дослідженою.

Згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації»: «публічна інформація у формі відкритих даних – це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання» [3].

Таким чином, на сьогоднішній день відкриті дані становлять ключову, а іноді й вирішальну роль у створенні якісного журналістського аналітичного матеріалу. Так, наразі в Україні єдиним медіаресурсом, який створює матеріали, базуючись на основі великих масивів даних, та який досліджує проблематику Open Data в українському інформаційному полі є аналітичне видання вебпортал Textu.org [1, с. 238–239]. Однак деякі українські ЗМІ використовують відкриті дані як один із основних інструментів глибинних досліджень у своїх журналістських розслідувань, наприклад, Bihus.info та рух «ЧЕСНО» [4]. Водночас за роки повномасштабної війни багато й інших медіаресурсів почали використовувати можливості Open Data для висвітлення тих чи інших новин. Зокрема, журналісти часто звертаються до Реєстру декларацій та тендерів і закупівель.

Варто відмітити, що доступ до ряду відкритих джерел є і для пересічних громадян, які не пов'язані напряму з журналістською діяльністю. Проте на рівні із можливостями є й ризики нерозуміння того, «яким чином відкриті дані можуть бути корисними» або «як ними правильно користуватись». Зрозуміло, що не всі відкриті ресурси є «відкритими» для всіх, однак переважна більшість все ж є доступною. Наприклад, Єдиний державний вебпортал відкритих даних, згаданий вище Реєстр декларацій (хоча за останні роки доступ до певної інформації є обмеженим, нібито, із міркувань національної безпеки), DeepState тощо. На ряду із цим також існують чат-боти, які слугують способом отримання інформації з відкритих джерел, до прикладу, OpenDataBot.

Говорячи про силу відкритих даних у роботі журналістів-розслідувачів, варто згадати викриття квазіпсихолога Спартак Субботу, який був опублікований онлайн-медіа «Свідомі» від 11 Квітня 2023 року [5]. Так, журналісти, використовуючи публічну інформацію з відкритих джерел реєстрів наукових робіт, архівів ряду масмедіа тощо змогли розвінчати образ «відомого психолога». Також яскравим прикладом слугують розслідувальні матеріали від Bihus.info.

Не менш важливим аспектом у дослідженні якості концепції відкритих даних у практиці українського журналістикознавства є підготовка фахівців у даній галузі. Так, кандидатка історичних наук Ірина Сидун у своїй роботі зазначає, що «головною проблемою у цьому питанні є брак знань в українських журналістів у зазначеній сфері». Розмірковуючи над питанням можливих шляхів до опанування необхідних навичок, авторка виділяє, насамперед, самоосвіту (тренінги, семінари і т.д.). Адже навчальні заклади з підготовки відповідних фахівців стикаються із проблемою підготовки викладачів із відповідної галузі дослідження, недостатність теоретичної бази та наукових досліджень. Водночас вона зазначає, що Україна має перспективи розвитку в напрямку підготовки спеціалістів-медійників [6, с. 8–9].

Говорять про перспективи розвитку в цілому вітчизняної журналістики відкритих даних у своїй роботі і Юрій Бідзіля та Денис Кравець. Водночас вони зауважують, що певні сегментні проблеми таки існують, зокрема вони називають такі: «відсутність єдиних стандартів щодо даних, що завантажуються на портал Data.gov.ua розпорядниками, зокрема щодо таблиць, що унеможливило їх зчитування і машинну обробку належним чином, обмеження й сегментування даних за часовими проміжками (іноді оприлюднення даних відбувається хаотичним чином); відсутність на Data.gov.ua рефлексивного інструментарію для роботи з наборами відкритих даних, що змушує журналістів користуватися сторонніми веб-ресурсами, які, своєю чергою, відкриті дані й інструменти роботи з ними вже встигли комерціалізувати, що в принципі суперечить концепції, прийнятій цивілізованою світовою спільнотою; використання форматів, зовсім не придатних для обробки автоматичним способом (PDF, DOC тощо)» [1, с. 238].

Отже, концепція відкритих даних відкрила нові можливості не тільки для світової журналістики, а й насамперед для української. Вона стала важливим інструментарієм у часи війни та продовжує набувати популярності серед українських медійників. Водночас в Україні існують певні перешкоди до підготовки фахівців на стадії навчання в закладах вищої освіти та до безперервної якісної роботи ідеї концепції як такої. Однак представники української журналістики доводять, що Україна має великі перспективи у розвитку даної проблематики.

Література:

1. Бідзіля Ю., Кравець Д. Розвиток відкритих даних як нові перспективи й можливості для сучасної української журналістики. *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2019. № 9(27). С. 232–245. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2019/PDF/15.pdf> (дата звернення: 30.09.2024).
2. Відкритий посібник з відкритих даних. *Український центр суспільних даних*. URL: <https://socialdata.org.ua/manual/> (дата звернення: 30.09.2024).
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI: станом на 8 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 30.09.2024).
4. Мерабет Д. Як журналістика даних допомагає висвітлювати відновлення. *Nakupilo Osvita*. 23. 04. 2024. URL: <https://osvita.nakupilo.ua/yak-zhurnalistyka-danyh-dopomagaє-vidnovlennyyu/> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Полудьонний І. Відсутність медичної освіти, співпраця з ОПЗЖ та неетичне ставлення до клієнтів : розслідування про Спартак Субботу. *Свідомі*. 11 квітня 2023. URL: https://svidomi.in.ua/page/spartak_subbota?fbclid=IwAR2lcSf7-nQRQIxDW6DU6PAHxKkN5jwcmPK3_vDI4qfUZM826yT_Np7Y06Q (дата звернення: 30.09.2024).
6. Сидун І. В. Журналістика відкритих даних в Україні : освітній аспект. *77-а звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Соціальні комунікації : матеріали 77 щоріч. наук. конф. проф.-викл. складу і наук. працівників (Одеса, 24 листоп. 2021 р.)* / за ред. О. А. Іванової. Одеса : С. Л. Назарчук, 2021. С. 8–10. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1663d79c-5da0-48d0-81ec-538a8623dd56/content> (дата звернення: 30.09.2024).